

Makale Bilgisi/Article Info

Geliş/Received: 18.04.2020 Kabul/Accepted: 20.01.2021

Araştırma Makalesi/Research Article, s./pp. 81-96

CHP TEFTİŞ RAPORLARINA GÖRE KASTAMONU'NUN SOSYAL, KÜLTÜREL VE EKONOMİK DURUMU (1939-1948)

Emine PÜRⁱ

Öz

9 Eylül 1923 tarihinden 14 Mayıs 1950 tarihine kadar Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) kesintisiz olarak 27 yıl iktidar partisi olarak ülkeyi yönetmiştir. Çok partili sisteme geçiş denemelerinin başarısız olmasının ardından CHP denetim eksikliğini gidermek, il hakkında çeşitli yönlerden ayrıntılı bilgi sahibi olmak için 1927 yılında parti müfettişlik sistemini uygulamaya koymuştur.

Bu çalışmada Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nden elde edinilen teftiş raporları ve araştırma inceleme eserler temel kaynak olarak kullanılmıştır. Kastamonu iline ait teftiş raporlarını CHP teşkilatı tarafından görevlendirilen Kastamonu ili parti müfettişleri ve Kastamonu milletvekilleri kaleme almıştır. 1939-1948 yılları arasında hazırlanan teftiş raporları vilayetin eğitim, sağlık, ulaşım, sanayi, orman, ziraat, adalet ve halkın temel ihtiyaçları gibi pek çok konuda detaylı olarak malumat vermektedir. Parti genel merkezi, sunulan raporlar sonrasında ilin öncelikli ihtiyaçlarını gidermeye çalışmış, yetkili kurumlar tarafından alınacak önlemleri tespit etmiş ve gelecekte vilayete yapılması gereken yatırımlar üzerinde çalışmalar yürütmüştür.

Anahtar Kelimeler: CHP, Kastamonu, Teftiş.

Social, Cultural and Economic Situation of Kastamonu According to CHP Inspection Reports (1939-1948)

Abstract

From September 9 of 1923 to May 14 of 1950 the Republican People's Party (CHP) ruled the country as a ruling party for 27 years without interruption. After the attempts to transition to the multi-party system were unsuccessful, CHP implemented the party inspectorate system in 1927 in order to eliminate the lack of supervision and to have detailed information about the province from various aspects.

In this study, the inspection reports obtained from the Republic archive of the Prime Ministry and research papers were used as the main source. The inspection reports of Kastamonu province were written by the party inspectors of Kastamonu province and Kastamonu deputies who were assigned by the organization of the Republican People's party. The inspection reports prepared between 1939 and 1948 provide detailed information on many issues such as education, health, transportation, industry, forest, agriculture, justice and basic needs of the people of the province. After the reports submitted, the party headquarters tried to meet the priority needs of the province, identified the measures to be taken by the competent institutions and carried out studies on the investments to be made to the province in the future.

Keywords: CHP, Kastamonu, Inspection.

ⁱ Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Doktora Öğrencisi, e posta: eminepur851@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-2345-6789

Giriş

Bu çalışmada, CHP teftiş raporlarına göre, 1939-1948 yılları arasında Kastamonu ilinin geneli ve kazalarının ayrı ayrı sosyal, kültürel ve ekonomik durumu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Osmanlı Devleti döneminde Umumi Müfettişlik kavramı ilk olarak II. Abdülhamid döneminde ortaya çıkmıştır. Ahmet Şakir Paşa, umumi müfettişlikle görevlendirilen ilk kişidir. Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki altı ilin (Erzurum, Van, Sivas, Bitlis, Diyarbakır, Mamuratül-aziz) asayişini sağlamakla görevlendirilmiştir. Daha sonrasında ise Umumi Müfettişlik kurumu zaman zaman kaldırılmış zaman zaman aktif hale getirilmiştir (Bulut, 2015, s. 85).

Milli Mücadele'nin kazanılmasının ardından Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulmuştur. Yeni devletin kurulmasının ardından Umumi Müfettişlik kurumu tekrar faaliyete geçmiştir. 1927-1947 yılları arasında ülke genelinde 5 Umumi Müfettişlik kurulmuştur. Bu müfettişlikler sırasıyla şu şekildedir:

Birinci Umumi Müfettişlik, 27 Kasım 1927 tarihinde 1164 sayılı kanuna dayanılarak kurulmuştur. 1 Ocak 1928 tarihinde çalışmaya başlayan müfettişliğin merkezi Diyarbakır'dır. Kapsadığı iller ise Diyarbakır, Bitlis, Hakkâri, Elazığ, Mardin, Siirt, Van ve Urfa'dır. Bu iller sıkıyönetimin kapsadığı ve süresi uzatılmayan illerdir (Burgaç, 2013, s. 135-136). İkinci Umumi Müfettişlik ilkinden yaklaşık 7 yıl sonra 19 Şubat 1934 tarihinde 2/150 sayılı kararname ile kurulmuştur. İkinci Umumi Müfettişlik, '*Trakya Umumi Müfettişliği*' adı ile kurulduğundan genellikle bu adla zikredilmektedir. Merkezi Edirne'dir. Edirne, Çanakkale, Tekirdağ ve Kırklareli illerini kapsamaktadır. Bu müfettişlik adı geçen illerde bayındırlık ve iskân işlerinin esaslı bir biçimde düzenlenmesi ve idaresi için kurulmuştur (Koçak, 2003, s. 127; Burgaç, 2013, s. 140). Üçüncü Umumi Müfettişlik ise 6 Eylül 1935 tarihinde 2/3199 sayılı kararname ile kurulmuştur. Merkezi Erzurum'dur ve 8 ili kapsamaktadır. Bu iller Erzurum, Erzincan, Ağrı, Çoruh, Kars, Gümüşhane, Rize ve Trabzon'dur (Uyar, 1998, s. 236-237; Koçak, 2003, s. 155; Burgaç, 2013, s. 141-142). Dördüncü Umumi Müfettişlik, 6 Ocak 1936 tarihinde kurulmuştur. Merkezi Tunceli olan bu müfettişlik Tunceli, Bingöl ve Elazığ illerini kapsamaktadır. Bu illere sonradan Erzincan da dâhil edilmiştir. 2/3823 sayılı kararnamede bu müfettişliğin, idare ve inzibat işlerinin esaslı surette düzenlenmesi ve hükümet denetiminin daha yakından gerçekleştirilmesi için kurulduğu belirtilmiştir (Koçak, 2003, s. 230-231). Son olarak Beşinci Umumi Müfettişlik kurulmuştur. Merkezi Adana olan bu müfettişlik 24 Haziran 1947 tarihinde 3/5994 sayılı kararname ile kurulmuştur. Adana, İçel, Maraş, Hatay ve Antep illerini kapsamaktadır (Burgaç, 2013, s. 146). Umumi Müfettişlikler, 1 Ocak 1948 tarihinden itibaren fiili olarak ortadan kalkmış, fakat hukuken var olmaya devam etmişlerdir. 29 Kasım 1952 tarihinde ise hukuken lağvedilmişlerdir (Koçak, 2003, s. 276-287).

Umumi İdare Heyeti tarafından hazırlanan CHP Teftiş Talimatnamesi, 21 Haziran 1939 tarihinde CHP Genel Başkanlık Divanı'nca kabul edilmiştir. Bu talimatname ile parti müfettişliği yeniden düzenlenmiştir. Parti müfettişlerinin bölgelerindeki parti örgütlerini

yılda en az iki kez denetlemeleri ve bir yıl içinde hazırladıkları teftiş raporlarını CHP Genel Sekreterliği'ne göndermeleri öngörülmüştür (Koçak, 2013, s. 95-97).

1939-1948 yılları arasında Kastamonu'ya sekiz tane parti müfettişi atanmıştır. Bu müfettişlerin isimleri, Kastamonu'da kaldıkları süre ve teftiş için görevlendirildikleri iller aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1. *CHP parti müfettişlerinin Kastamonu'ya geliş ve ayrılış tarihleri, teftiş bölgeleri*

<i>CHP parti müfettişleri</i>	<i>Geliş ve ayrılış tarihleri</i>	<i>Teftiş bölgesi</i>
1.Sivas Milletvekili Hikmet IŞIK	11 Temmuz 1939 17 Eylül 1940	Kastamonu Sinop
2.Kars Milletvekili Şerafettin KARACAN	17 Eylül 1940 24 Temmuz 1943	Kastamonu Zonguldak
3.Kırşehir Milletvekili Şevket TURGUT	24 Temmuz 1943 26 Nisan 1946	Kastamonu Sinop
4.Isparta Milletvekili Kazım AYDAR	26 Nisan 1946 14 Haziran 1946	Kastamonu Sinop
5.Sivas Milletvekili Hikmet IŞIK	14 Haziran 1946 5 Ekim 1946	Kastamonu Sinop
6.Sivas Milletvekili Kemal YİĞİTOĞLU	5 Ekim 1946 31 Mayıs 1947	Kastamonu Sinop
7.Cemal KARAMUĞLA	31 Mayıs 1947 3 Temmuz 1948	Kastamonu
8.Bolu Milletvekili Hıfzırrahman Raşit ÖYMEN	3 Temmuz 1948 18 Şubat 1950	Kastamonu

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde Kastamonu parti müfettişlerinden Sivas Milletvekili Hikmet Işık, Kars Milletvekili Şerafettin Karacan ve Kastamonu milletvekillerinin teftiş raporlarına ulaşılmıştır. Kastamonu milletvekillerinden Tahsin Coşkan, Abidin Binkaya, Hacer Dicle, Muharrem Celal Bayar, M. Rıza Saltuğ, Rauf Orbay, Tefik Aslan, Hilmi Çoruk, Nuri Tamaç, Ziya Orbay, Tezer Taşkiran, Fahri Ecevit, Hamdi Çelen, Abdullah Alpdoğan, Muzaffer Akalın, Dr. Hayrullah Diker, Fethi Mağara ve Baki Tümtürk seçim bölgeleri olan Kastamonu'da durum incelemesi yaparak raporlar hazırlamışlardır. Bu raporlarda vilayetin adli, eğitim, sağlık, ulaşım, sanayi, orman, ziraat ve halkın temel ihtiyaçları gibi konularda bilgiler verilmiştir. Kastamonu milletvekilleri 1939-1948 tarihleri arasında hazırlamış oldukları raporları CHP Genel Sekreterliği'ne sunmuşlardır. Bu raporların bir kısmı tek tek hazırlanmış bir kısmı ise müşterek olarak hazırlanmıştır (BCA, 490.1.0.0.669.252.1; BCA, 490.1.0.0.669.251.1).

1. CHP Teftiş Raporlarına Göre Kastamonu İlinin Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Durumuna Genel Bir Bakış

Türkiye'nin Kuzeybatı Anadolu Bölümü'nde yer alan Kastamonu'nun doğusunda Sinop ve Çorum, batısında Karabük ve Bartın, güneyinde Çankırı, kuzeyinde ise 170 kilometrelik sahil bandı ile Karadeniz yer almaktadır. İl merkezinin denizden yüksekliği 780 metredir (Mahmutoğlu, 2007, s. 1). Kastamonu, büyük ölçüde dağlık bir arazi yapısına

sahiptir. Halkın geçim kaynakları arasında tarım, dokumacılık, bakırcılık, kerestecilik ve kendircilik önemli bir yer tutmaktadır (Eski, 2016, s. 1-3).

Kastamonu, el dokuma sanayinin en mühim merkezlerinden birisidir. Bu ilde dokumacılık ileri bir vaziyettedir (BCA, 490.0.0.668.245.1, s. 129). İlde mevcut olan 3.528 tezgâh sahibi daimi olarak bu işi yaparak geçimlerini temin etmektedir. Bir kısım halkta ziraat işleri haricindeki zamanlarda çıkırık ile pamuktan iplik yaparak bunları bez haline getirmektedir. Bu şekilde yapılan ve Ticaret Odası denetiminden geçen bez miktarı üç milyon metrenin üzerindedir (BCA, 490.1.0.0.669.249.1, s. 27-28). Kastamonu'da Dokumacılar Kooperatifi azası 1942 yılında 2.100 küsur miktarındadır. Daha birçok tezgâhçı da kooperatife girmek istemektedir. Fakat iplik kontenjanının yeterli olmaması bu kişilerin kooperatife alınmasını imkânsız kılmaktadır (BCA, 490.0.0.669.250.1, s. 109). K/95 sayılı karara göre 15 Şubat 1941 tarihinde yapılan tespit sırasında el dokuma tezgâhlarını usulüne uygun olarak kaydettirmiş ve halen meslek halinde çalışan dokumacılara muntazaman iplik tahsisi ve dağıtımını yapılması kararlaştırılmıştır. İplik üretim ve ithal durumunun müsait bulunmamasından dolayı belirlenen tezgâhlara 1946-1947 yılları içinde iplik tahsisi yapılamamıştır. 1948 yılı başında ise tespitte dâhil olan kimselere dağıtılmak üzere 10.119 paket iplik sevk edilmiştir (BCA, 490.1.0.0.669.253.1, s. 46).

Kastamonu halkının önemli geçim kaynaklarından birisi de demirciliktir. Bu vilayet dâhilinde yapılan çok sayıda hayvan nal ve mıhları Ankara, Bolu, Çankırı, Eskişehir ve Kütahya'ya ihraç edilmektedir (BCA, 490.1.0.0.669.249.1, s. 28). Yumuşak demir bulunmadığından eski hurda demirlerden yapılan nal ve mıhlar hayvanların ayaklarına sert düştüğü için çabuk kırılmaktadır. Bundan dolayı Karabük Demir Çelik Fabrikası'ndan bir miktar demir verilmesi istenmektedir (BCA, 490.1.0.0.668.248.1, s. 22).

Kastamonu vilayetinde çeşitli ürünler yetiştirilmektedir. Devrekâni nahiyesinde kendir, patates ve buğday ziraatı gelişme göstermektedir. Devrekâni çayı ekilen ürünlerin sulanmasında oldukça önemlidir. (BCA, 490.1.0.0.668.246.1, s. 143). Keten ziraatı 1942 yılında oldukça azalmış ve yalnız tohumundan çıkarılan yağ için ekimi yapılır hale gelmiştir (BCA, 490.1.0.0.669.249.1, s. 27). Yine aynı sene kuraklık yüzünden mahsul verimi % 25 düşmüştür. Mısır mahsulü halkın ihtiyacının ancak dörtte üçünü karşılayabilmektedir. Çiftçinin tohumu olmadığından ekim azalmıştır. Toprak Mahsulleri Ofisi'nin yardımıyla halkın iâşesi temin edilmiştir (BCA, 490.1.0.0.668.248.1, s. 23). 1942 yılında Ziraat Vekâleti Kastamonu'ya 210 ton tohumluk buğday, yazlık olarak 280 ton mısır, 20 ton darı ve 300 ton patates tohumu tahsis etmiştir (BCA, 490.1.0.0.669.249.1, s. 18).

Kastamonu ilinin ihtiyaçları arasında yol hizmetleri ön planda gelmektedir. Şehrin yolları bozuk ve yapılması gerekmektedir. Çankırı-Kastamonu-İnebolu yolu ile Karabük-Kastamonu-Taşköprü yolu devlet yolları arasına alınmıştır. Bayındırlık Bakanlığı ise sadece bu yolların devamlı tamirini yapacaktır. Bu bakanlık inşaat işlerinin eskisi gibi il bütçesinden sağlanmasını istemektedir. Fakat İl Özel İdare'nin geliri il yollarının ihtiyaçlarını bile karşılayamamaktadır (BCA, 490.1.0.0.669.253.1, s. 97-99).

Kastamonu ilinin adli durumu ile ilgili şu bilgiler verilmiştir: Kastamonu, İnebolu, Daday, Araç ve Küre kazalarında kadın koşulları karanlık, dar ve bakımsızdır. Bazı ceza evlerinde henüz 13-14 yaşlarında bulunan çocuklar en ağır suçları işlemiş kimselerle aynı koşuhta kalmaktadır. Diğer taraftan büyüklerce işlenip küçüklere yükletilen suçlar bulunduğunu adliye mensupları teyit etmiştir (BCA, 490.1.0.0.669.251.1, s. 70). 1945 yılında Kastamonu cezaevinde 218 mahkûm vardır. Bu mahkûmlardan 138'i öldürme, 15'i yaralama ve 13'ü cebren ırza geçme suçundan yatmaktadır. Vilayetin her kazasında öldürme vakası aynı oranda değildir. Kazalara ayıracak olursak ilk sırada Taşköprü ve sırası ile Merkez kaza, Tosya, Daday, Araç, Küre, İnebolu ve Cide gelmektedir (BCA, 490.1.0.0.669.252.1, s. 118).

Üzerinde durulması gereken bir diğer konu ise evlenmenin köylerdeki vaziyetidir. Köylerde iki eşli, üç eşli olan kişiler vardır. Kanun dışı evliliklerden meydana gelen çocukların çoğunun nüfus cüzdanı yoktur. Bazı yerlerde ise bu tür çocuklar resmi nikâhlı eşin üzerine kaydettirilmiştir (BCA, 490.1.0.0.669.251.1, s. 71).

İl merkezinin eğitim durumu hakkında şu bilgiler verilmiştir: 1944 yılında ilkokul çağında 53.100 çocuk vardır. Bu çocuklardan ancak 15.623'ü okullara devam etmektedir. Bu rakam mevcut tahsil çağındaki çocukların %29,42'si demektir. Kastamonu vilayetinde toplamda 302 okul bulunmaktadır. Bu okullarda 261 öğretmen ve 201 eğitimci vardır. (BCA, 490.1.0.0.669.252.1, s. 166). Kastamonu ilinin 9 kazasında ortaokul mevcut değildir (BCA, 490.1.0.0.669.253.1, s. 130). 1945 yılında Kastamonu'da bulunan okullar hakkında şu bilgiler verilmiştir. İl merkezinde bir erkek lisesi vardır. Birkaç sene evvel bu müessese genişletilerek bin mevcutlu hale getirilmiştir. Binanın laboratuvar, kalorifer ve sıhhi tesisatının tamamlanması gerekmektedir. Seksen sene evvel Kastamonu'da açılmış olan Erkek Sanat Okulu, birkaç sene evvel Erkek Sanat Enstitüsü'ne çevrilmiştir. Noksanlarıyla beraber bu müessesenin verimi yüksektir ve 450 talebesi bulunmaktadır. Kastamonu merkezinde bulunan Akşam Kız Sanat Okulu 1944 yılındaki depremde yıkılmış ve çocuklar açıkta kalmıştır. Tahsilin yarıda kalmaması için bir ev ortaokula verilmiş ve dersler burada yapılmaya başlanmıştır (BCA, 490.1.0.0.669.252.1, s. 154-155).

Kastamonu ilinin sağlık durumu ile ilgili şu bilgiler verilmiştir: Kastamonu vilayeti ve kazalarında mahalli gelirin yeterli olmamasından dolayı hastane işleri geri planda kalmıştır (BCA, 490.1.0.0.669.252.1, s. 166). 1939 yılında Kastamonu'da büyük bir hastane binası yapılmış ve hizmete açılmıştır (BCA, 490.1.0.0.668.245.1, s. 128). Bu vilayet ve kazalarında frengi, sıtma, çiçek ve tifüs gibi bulaşıcı hastalıklar görülmektedir. 1944 yılında frengi oldukça az görülür hale gelmiş ve korku verecek mahiyetini kaybetmiştir. Vilayette sıtma hastalığı görülmektedir. Bu hastalığın tedavisinde kullanılan ilaçlardan kinin ve atebrin miktarı ise oldukça azalmıştır. Fakir kimselere hükümet tabipleri tarafından ücretsiz olarak kinin dağıtılmaktadır. Çiçek hastalığı ise endişe verecek mahiyettedir. Nüfusun hemen hemen çoğunluğuna çiçek aşısı tatbik edilmiştir. Çiçek vakaları aşılanmış kişilerde de görülmektedir. Çiçek aşısı eğer soğukta muhafaza edilmezse bir hafta on gün içinde tesirini %80 kaybetmektedir. Aşı posta ile gönderilmekte olup yerine varıncaya kadar da hayli vakit geçmektedir. Bu sebepten aşı tatbikatındaki fenni hatalara küçük bir pay ayrıldıktan sonra asıl

olarak aşuların bayatladığı yönünde karar kılınmıştır. Tifüs ise hemen hemen vilayette yok gibidir. Kasabalarda sarhoşluk yüzünden büyük küçük adli vakalar artmıştır. İl genelinde afyon, esrar, eroin, kokain ve morfin müptelalarının sayısı çoğalmıştır (BCA, 490.1.0.0.669.251.1, s. 77-81).

Kastamonu'da ormancılık önemli bir yer tutmaktadır. Bu vilayetin bazı yerlerinde orman işletmeleri ve hususi fabrikalar vardır. Buna rağmen halk mahalli ihtiyacı için gerekli keresteyi zorlukla veya kaçakçılıkla temin etmektedir. Bazı ormanlarda amenajman planlarıyla bazı işletmelerde ise geçici planlarla kesim yapıldığı görülmüştür. İşletmelerin masrafı fazladır. Orman muhafazası ise zayıftır. Birçok köylü orman koruma teşkilatı erlerinden pek çoklarının vazifeleri sırasında çok laubali bulduklarını ve suiistimale saptıklarını ileri sürmüştür (BCA, 490.1.0.0.669.251.1, s. 82-84).

Kastamonulular ilin acilen ele alınması gereken meselelerini yetkililere şu şekilde arz etmişlerdir: 1943 yılında Kastamonu'da akaryakıt sıkıntısı çok fazladır. Yolcu ve eşya nakli büyük sıkıntılar arz etmektedir. Hususi nakil vasıta sahipleri karaborsadan çok pahalıya aldıkları benzinin parasını tüketicilerin sırtından çıkarmaktadır. Kastamonulu bazı vatandaşlar geçimlerini temin etmek için İstanbul ve Zonguldak gibi yakın vilayetlere gidip işçi olarak çalışmaktadır. Kazandıkları paranın bir kısmını kendilerine sarf etmekte diğer kısmını köylerinde bıraktıkları ailelerine göndermektedirler. Aileler hayatın ucuz olduğu devrelerde bu para ile az çok geçinebiliyorlardı. İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasından itibaren hayatın gittikçe pahalılaşması ve yiyecek maddelerinin serbest satılmaması dolayısıyla geçim çok zor bir hal almıştır. Dolayısıyla elde bulunan hayvan, eşya ne varsa satılmıştır. Hükümet tarafından dağıtılan tohumun mühim bir kısmı yenilmiştir. Açlığı gidermek için bazı mıntıklarda ceviz kabuğu, mısır koçanı, armut kurusu ve erik çekirdeği el değirmeninde dövülerek yiyecek bir madde haline getirilmiştir. Halk arasında açlıktan ölenler olduğu belirtilmiştir. Resmi doktor raporlarıyla da açlıktan ölenler tespit edilmiştir. Ayrıca çok ekilen mısır ve siyezi bir taraftan don, diğer taraftan san ve kuraklık vurmıştır. Artık satılabilecek ne hayvan ne de eşya kalmıştır. Cide, İnebolu, Küre, Daday, Araç, Taşköprü ve Kargı'da vatandaşlar tohum ve yiyecek sıkıntısı çekmektedir. 1944 yılına gelindiğinde Kastamonu'nun hemen her yerinde kibrit, bazı yerlerinde çay ve tuza ihtiyaç duyulmaktadır. Kışın Kastamonu yolları kapandığı için kışlık ihtiyacı karşılayacak şekilde tekel maddelerinin gönderilmesi gerekmektedir. Bu maddeler düzenli olarak gönderilmediği için kış mevsiminde çok pahalı olarak temin edilmektedir (BCA, 490.1.0.0.669.251.1, s. 82-156).

Kastamonu'da gerçekleşen 1943 yılındaki depremin merkez üstü Tosya kazasıdır. Deprem sonrasında tespit edilen ölü miktarı 1.070, yaralı sayısı ise 472'dir. İl genelinde 3.709 bina tamamen yıkılmış, 2.075 bina ise oturulamayacak hale gelmiştir. Tosya ve Kargı kazalarının dışında il genelinde 382 hayvan ölmüştür (Açıksöz, 1943, Sayı: 706).

Kastamonu deresi şehre ayrı bir güzellik katmaktadır. Fakat şehrin içinden geçen lağımlar dereye akmaktadır. Lağımlar halkın sağlığını tehdit etmekte ve yazın kötü bir koku

oluşturmaktadır. Ayrıca şehrin ortasından geçen dere zaman zaman taşmakta ve şehri istila etmektedir. 1948 yılında şehirde bir su taşkını olmuştur (BCA, 490.1.0.0.669.253.1, s. 100-138).

2. CHP Teftiş Raporlarına Göre Kastamonu Kazalarının Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Durumu

2.1. Daday Kazası

1939 yılında kaza merkezinin nüfusu 1.700 olup nüfusun 444'ünü Ermeniler oluşturmaktadır. Bu kazada Ermeniler terzilik, duvarcılık, çerçilik, taşçılık ve hizmetçilikle meşgul olmaktadır (BCA, 490.1.0.0.668.245.1, s. 16). Kaza genel olarak engebeli bir yapıya sahiptir. Daday'ın birçok köyü fakirdir. Özellikle kazanın Azdavay nahiyesi çok fakirdir. Bu nahiyenin 1944 yılında 86 köyü ve 28.000 nüfusu vardır. Daday adeta bir orman bölgesi olduğu için kaza halkının mühim bir kısmı orman ve kereste işleriyle meşgul olmaktadır (BCA, 490.1.0.0.669.252.1, s. 179).

Daday'da bir köy muhtarı ve köylüler ormancılık ile ilgili 1940 yılında şu bilgileri vermiştir: *“Odunu gösterilen depoya çekmek için on beş gün müddet veriyorlar. Bu müddet kâfi değildir. Odun verdiklerine kömür vermiyorlar, kömürcülük ve odunculukla geçinen bir köylü bunun ikisini yapmazsa idare edemez. Bir haneye satmak ve yakmak için sekizerden on altı araba odun verilmektedir. Odunun arabası Daday'da iki, Kastamonu'da üç buçuk lira kadardır. On araba odun için orman idaresi iki buçuk lira alıyor. Verilen miktar bir köylü ailesini geçindirmez. Burada kırk köy odun satmakla geçinir. Kerestekeşler için orman idaresi metre mikâbına on iki lira istiyor. Bir de köylüye verilen odun bir yere depo ettiriliyor, birbirinin odunundan çaldıkları vakidir. Vesika işinden de sıkıntı çekiyoruz. Beş on kişiye bir vesika veriyorlar, hâlbuki köylü aynı günde hep birden nakliyat yapmadığı için vesika içlerinden birinde kalıyor, o biri nakliyat yaptığı zaman yanında vesika olmadığından müsadere edilmek isteniyor”* (BCA, 490.1.0.0.668.246.1, s. 146).

Kazada bulaşıcı hastalıklardan frengi ve çiçek görülmektedir. 35.000 nüfusu olan kazada %10'u bulaşma devresinde olmak üzere 760 frengili tespit edilmiştir. Kazada frengiyle mücadele eden bir doktor ve memur vardır (BCA, 490.1.0.0.668.246.1, s. 145). Kazada çiçek hastalığına yakalanan kişi sayısı fazladır. Bu durum endişe verecek mahiyettedir (BCA, 490.1.0.0.669.251.1, s. 79).

Kazanın eğitim durumu ile ilgili şu bilgiler verilmiştir. Kaza merkezinde bir ilkokul vardır. Bina 1939 yılında inşa edilmiş, beton arma ve yatılıdır. 1940 yılına gelindiğinde bu okulun mevcudu 165'i kız olmak üzere 420'dir. Yakın köylerden tahsile gelen 45'den fazla çocuk vardır. Köylerdeki 8 okulda talebe mevcudu 500 küsurdur. Tahsil çağındaki çocuk mevcudu ise 9.437 olarak tespit edilmiştir. Kazanın nüfusuna ve tahsil çağındaki mevcuduna göre mektep sayısı çok azdır (BCA, 490.1.0.0.668.246.1, s. 145).

Kazada kendir üretimi yapılmaktadır. Köylüler selektör makinesinden çok memnundur. Ancak bu makineden yolsuzluk ve uzaklık dolayısıyla kazanın bütün köyleri istifade edememektedir. Koşu hayvanları köylüler için çok önemlidir. Kaza halkı karasığırındaki barbon hastalığı ile mücadele etmektedir. Hastalıktan ölen hayvanların

derisini alabilmek için bazı yerlerde muhtarlar geç haber vermektedir. Köylüye hasta hayvan derisinin alınmasındaki ve geç haber verilmesindeki mahzurların anlatılması gerekmektedir (BCA, 490.1.0.0.668.246.1, s. 145-147). 1944 yılında Daday Halkodası, Halkevine dönüştürülmüştür (Türkmen, 2018, s. 170).

2.2. İnebolu Kazası

İnebolu merkezinin nüfusu 1939 yılında 7.000'e kadar düşmüştür. Bu kazanın arazisi çok engebeli ve dardır (BCA, 490.1.0.0.668.245.1, s. 121). Kazanın birçok yerinde keten ziraatı yapılmakta ve elyafı dokunarak garp memleketlerine gönderilmektedir. Fakat İkinci Dünya Savaşı yıllarında keten ihracatı oldukça azalmıştır (BCA, 490.1.0.0.669.252.1, s. 177).

Abana nahiyesi bağcılık işinde oldukça ileridir. Senede binlerce bağ fidanı dikilmektedir (BCA, 490.1.0.0.668.246.1, s. 141). İnebolu ve Abana nahiyesinde fındık, elma, armut ve erik yetiştirilmektedir. Ayrıca senede bir buçuk milyon kilo patates üretilerek İstanbul ve Samsun'a ihraç edilmektedir. İnebolu'dan İspanya'ya ihraç edilen yumurta, İspanya'daki dâhili harp yüzünden 1939 yılında tamamen durmuştur. Kastamonu elmalarına, elmaların kurtlu ve ambalaj sandıklarının büyük olması gibi bazı sebeplerden dolayı Mısır piyasasında rağbet azalmıştır (BCA, 490.1.0.0.668.245.1, s. 121-122).

İnebolu'da bulaşıcı hastalıklardan frengi ve sıtma görülmektedir. 1944 yılında 250 kişi frengiye yakalanmıştır (BCA, 490.1.0.0.669.251.1, s. 77). Sıtma da yaygın olarak görülmektedir. Kazada sıtma tedavisinde kullanılan kinin miktarı oldukça azdır (BCA, 490.1.0.0.668.246.1, s. 142).

Kazanın eğitim durumu ile ilgili şu bilgiler verilmektedir: 1940 yılında beton arma bir orta mektep yapılarak eğitime başlanmıştır. Kazada 140 köy ve 19 okul vardır. Bu okulların 10 tanesi tek öğretmenle eğitime devam etmektedir. Tahsil çağında bulunan 9.757 çocuktan sadece 2.637'si okula devam edebilmektedir. Çoğu çocuk ise tahsilsiz kalmaktadır (BCA, 490.1.0.0.668.246.1, s. 142).

Kastamonu vilayetinin sadece İnebolu kazasında iskele vardır. İnebolu'nun liman sorunu çok önemlidir. Esaslı bir liman yapıncaya kadar mevcut mendireğin tamir edilmesi gerekmektedir. Hali hazırdaki mendireğin tamir edilmezse iki sene içinde tamamen kullanılamaz hale geleceği ifade edilmiştir. 1939 senesinden itibaren Cide'ye gelen vapurlardan biri İnebolu'ya da uğramaktadır. Cide'den haftada bir vapurun gelmesi yeterli değildir (BCA, 490.1.0.0.668.246.1, s. 139-140). İnebolu'ya gelen vapurlar mahalli ihtiyacı bile karşılayamamaktadır. Abana'dan İnebolu'ya kadar kayıklarla giden ve İnebolu'da bekleyen mallara iki kat nakliye masrafı yapılmaktadır. Bu mallar rutubetten çürümektedir. İnebolu ile Abana arasında karayolu yoktur. Bazen halk birkaç ay kazaya gidememektedir. Kaza halkı geçim sıkıntısından dolayı başka yerlere göç etmektedir (BCA, 490.1.0.0.668.245.1, s. 122-123).

İnebolu'da dört kamyon ve üç taksi otomobil lastiği olmadığı için işletilememektedir. Kazada 21 adet motorlu deniz vasıtası vardır. İnebolu halkı ihtiyacı karşılamadığı için deniz

motorlarına verilen mazot kontenjanının arttırılmasını istemiştir (BCA, 490.1.0.0.669.252.1, s. 178).

İnebolu Halkevi şubesinin sekiz kolu vardır ve öğretmenlerin hemen hepsi buraya kayıt olmuştur. Senelik bütçesi beş yüz küsur liradır. Halkevi binasının çatısı çürüdüğü için akıntı yapmaktadır (BCA, 490.1.0.0.668.246.1, s. 142). İnebolu'daki parti binası yer itibariyle memleketin en güzel yerindedir. Bütün halk buraya gelmektedir. Yalnız bina ihtiyaçları karşılamakta yeterli değildir (BCA, 490.1.0.0.669.252.1, s. 178).

2.3. Küre Kazası

Küre'nin köyleri dağınık, arazi yapısı engebelidir. 1939 yılında kazanın nüfusu 27.000'dir. Bütün kazada toplam on mektep vardır. Kazada Ziraat Bankası, adliye memuru, doktor, ebe, baytar ve nahiye teşkilatı yoktur (BCA, 490.1.0.0.668.245.1, s. 123). Kazada salgın hastalıklardan sıtma ve tifüs görülmektedir (BCA, 490.1.0.0.669.251.1, s. 78-80).

Küre kazası bakır madenleriyle meşhurdur. Anadolu'nun hurda bakırları Kastamonu'da eritilerek levhalar haline getirilmekte ve bu levhalardan çeşitli bakır kaplar yapılmaktadır. Çıkarılan bakırlar Amerika ve Avrupa fabrikalarında tasfiye edildikten sonra memlekete getirilmekte ve işlenmektedir. Bu süreç hem güç hem de pahalıdır. Bakır levhaların yapılmasında yedi çekicinin bir anda vurulması zarureti vardır. Fakat beş kişiden fazla eleman kullanan yerlerden muamele vergisi alınması bu işin yavaş yavaş gerilemesine neden olmuştur (BCA, 490.1.0.0.669.252.1, s. 168-175). Levha bakır ihtiyacının fazla olmasından dolayı ara sıra Eti Bank'tan levha ve külçe bakır alınmaktadır (BCA, 490.1.0.0.668.248.1, s. 22).

Küre kazasında Maden Teknik ve Arama Enstitüsü tarafından 1948 yılında yapılan etüt ve aramalar neticesinde Aşı köy civarında iki yığın halinde 1.622.000 ton bakırlı pirit cevheri bulunmuştur. Bu cevherin vasatı tenoru %1,92 bakır, % 47,9 kükürt ve ton başına 1.21 gram altın olarak tespit edilmiştir. Madenin Etibank tarafından işletilmesi maksadıyla gereken incelemeler yapılmıştır. Ancak istihsal edilecek cevher maliyetinin dünya satış fiyatlarının çok üstünde olacağı için ihraç imkânının bulunamayacağı anlaşılmıştır. Cevherin memleket dâhilinde satılması imkânı da düşünülmüştür. Fakat sadece iç piyasa ihtiyacını gidermek üzere kurulacak bir işletmenin devlet eliyle işletilmesinin ekonomik olamayacağı sonucuna varılmıştır (BCA, 490.1.0.0.669.253.1, s. 47). Küre'de bulunan bakır hurdalarının ve filizlerinin nakli için en kestirme yol Küre-Daday-Araç yoludur (BCA, 490.1.0.0.669.251.1, s. 75).

Kazanın belediye binası 1944 yılında yapılmıştır (BCA, 490.1.0.0.669.252.1, s. 176). Küreliler yetkililerden orman ve tekel binasının yapılmasını, tarihi Hoca Şemseddin Cami'sinin tamir edilmesini ve yemeklik mısır ihtiyacının kış gelmeden evvel devlet tarafından karşılanmasını istemiştir (BCA, 490.1.0.0.669.253.1, s. 139).

2.4. Araç Kazası

Kazanın arazi yapısı dağlık ve engebelidir (BCA, 490.1.0.0.668.245.1, s. 123). 1940 yılında kazada 150 kadar köy ve 3 nahiye vardır. Bu kazada köylerin dağınık halde olması ve her köyde mektep bulunmamasından dolayı halk çocuklarını okutabilmek için nahiye

merkezlerinde birer yatılı mektep yapılmasını istemektedir. Kaza merkezi ve İğdir nahiyesine 17 eğitimci verilmiştir. Kazada kendir ekimine başlanmış fakat ekilen tohumlar geç çıktığı için iyi hasılat alınamamıştır (BCA, 490.1.0.0.668.246.1, s. 149-150).

Araç kazasının sağlık durumu ile ilgili şu bilgiler verilmiştir: Kazada sıtmaya yakalanan kişi sayısı fazladır. Bazı kişiler çeltik ziraatına başlanmadan önce bazıları ise çeltik ziraatına başladıktan sonra sıtmanın çoğaldığını ifade etmiştir. Kaza kaymakamı, çeltik ziraatını iyi yapmayanların ziraattan men edileceğini belirtmiştir. Kazada bulaşıcı hastalıklarla mücadele için doktor, sağlık memuru ve baytar mevcuttur (BCA, 490.1.0.0.668.246.1, s. 149). Çiçek hastalığı kazada yaygın olarak görülmektedir. Tifüsle mücadele için kazanın köylerine 50 buğu sandığı konmuştur. Fakat köylü takip edilmediği için bu sandıkların ne kadarının işlediği belli değildir. Köylü buğu sandığıyla bu hastalığı sebep olan bittin temizlenmeye çalışmaktadır (BCA, 490.1.0.0.669.251.1, s. 79-80).

2.5. Taşköprü Kazası

Taşköprü'nün nüfusu 1939 yılında 52.000'dir. Kazada 140.000 baş hayvan beslenmesine rağmen bir baytar yoktur. Arazisi ziraata müsait ve suyu boldur (BCA, 490.1.0.0.668.245.1, s. 123-124). Bu kazanın dağ semtlerinde oturan bir kısım köylüler 1940 yılında ekin ve meyvelerin çok az olduğunu, tohum ve yiyeceklerinin olmadığını ifade etmişlerdir (BCA, 490.1.0.0.668.246.1, s. 147). Kazada sıtmaya yakalanan kişiler vardır. Eczanede 750 gr kinin ve 400 tüp atebrin kalmıştır. Ayrıca kazada afyon ve esrar müptelaları bulunmaktadır (BCA, 490.1.0.0.669.251.1, s. 78-81).

Taşköprü kazasının eğitim durumu şu şekildedir: Taşköprü kazasına bağlı Germeç köyünde bir ilkokul binası hiçbir sebebe dayanmadan köyün üç km uzağında yapıldığı için çocuklar okula gidememektedir. Taşköprü halkı ilgililerce bu işin ele alınmasını, heder edilen masraf ve emeğin hesabının sorulmasını istemiştir (BCA, 490.1.0.0.669.253.1, s. 109). 1943 yılındaki depremde kaza merkezindeki bir ilkokul binası ve Hükümet Konağı kullanılamayacak hale gelmiştir. Kazada bulunan parti binasının bir kısmında belediye iştiğal etmektedir. Bu bina eskiden plansız yapıldığı için ihtiyaçlara cevap verememektedir. (BCA, 490.1.0.0.669.252.1, s. 172-173).

Taşköprü kazasında para ile adam öldürtme bir sanat halindedir. Adam öldüren mahkûm olup Kastamonu cezaevine gittiği zaman kendisi için bir gelir kapısı açılmış saymaktadır. Çünkü mahkûmiyet senelerince kendisine muhtelif sebeplerle para toplanmakta ve şöhret kazanmaktadır. Ayrıca cezasını çektiği müddetçe vakayı ihdas ettirenler tarafından beslenmesi ve giyimi karşılanmaktadır (BCA, 490.1.0.0.669.252.1, s. 118).

Taşköprülülerin hayat ve geçimlerini sürdürmesinde kendir önemli bir yer tutmaktadır. Bu kazada geniş mikyasta kendir ekilmektedir. Köylü iki büyükçe kaynak önünde basit göller yapmış ve bu sularla kendirlerini ıslatmaktadır (BCA, 490.0.0.668.245.1, s. 19). Ziraat Vekâleti, bu basit ıslatma tedbirini hoş görmeyerek kendirlerin her partide fazla miktarda ıslatılabilmesi, aynı zamanda kendir kalitesinin bozulmamasını temin için Gölveren

ve Taşköprü'de dokuzar havuz yaptırmıştır. Havuzlar vinç tertibatını ihtiva etmek üzere yapılmış olduğu halde 1939 yılına kadar vinç konulmamış ve ıslanmış kendiri gölden çıkarma işi köylü için büyük bir dert haline gelmiştir. Kendir bağlarının havuza indirildiği zamanki ağırlığıyla, ıslandıktan sonraki ağırlığı arasında asgari dört yüz kilo fark hâsıl olmaktadır. Bu kadar ağırlaşmış bir kendir bağını vinç tertibatı olmayan havuzlardan köylü boğazına kadar suya girmek, büyük zahmet ve müşkülata katlanmak suretiyle çıkarmaktadır. Bütün kış müddetince de bu hal devam etmektedir (BCA, 490.0.0.668.246.1, s. 44-45). Bu yüzden kendiri çiftçilerin büyük bir kısmı ekmekten çekinmektedir. Her çiftçi ailesi ile soyabileceği miktarda tohum ekmektedir (BCA, 490.1.0.0.669.249.1, s. 27). Hariçten getirilen kendir mamulüne devlet senelik on milyon lira para ödemektedir. Özellikle dışarıdan balya örtüleri, kanaviçe ve çuval getirilmektedir (BCA, 490.1.0.0.668.248.1, s. 21).

1941 yılında 3 milyon kilo olan kendir üretimi 1942 yılında 5 milyona çıkmıştır (BCA, 490.1.0.0.669.249.1, s. 27). 1944 yılına gelindiği zaman Taşköprü kazasının Gölveren ve Sulukese mevkiilerinde dört bin tonluk iki adet kendir lifi üretim fabrikasının kurulması kararlaştırılmıştır. Sümer Bank bu fabrikaların kurulması işiyle görevlendirilmiş ve gerekli etütleri yapmıştır (BCA, 490.0.0.669.251.1, s. 38). 1945 yılında Taşköprü'de kendir fabrikası inşaatına başlanmıştır. Kastamonu güzel kendir yetiştirmesine rağmen yetiştirdiği kendirden ip dahi yapamamaktadır. Kendirden yapılacak ip İstanbul'da hazırlanmaktadır. 1946 yılına gelindiğinde ip yapan ustaların çoğu İstanbul'a gitmiştir (BCA, 490.1.0.0.669.252.1, s. 21-34).

2.6. Tosya Kazası

Tosya kazasının 1939 yılında nüfusu 10.000'dir. Kazada 3.300 ev vardır (BCA, 490.1.0.0.668.245.1, s. 124-125). 1943 depreminde hasar gören Tosya Belediyesi'ne 1943 yılından 1947 yılı sonuna kadar 142.109 lira, Tosya halkına da 30.000 lira toplamda ise 172.109 lira yardım yapılmıştır. Ayrıca kazaya 377.000 lira tutarında bir hastane binası inşa ettirilmiştir (BCA, 490.1.0.0.669.253.1, s. 56). Depremde Ziraat Bankası ve Posta-Telgraf binası yıkılmıştır. Elektrik santrali ve suyuolları bozulmuştur. Halkevi, yıkılan Belediye binası içinde bulunmaktadır. Kazada mevcut olan 4 ilkokul binası deprem dolayısıyla tamamen yıkılmıştır. 4 okul enkazından ahşap olmak üzere bir ilkokul binası yapılmıştır. Bu ilkokula 700 talebe çift tedrisatla devam ederken 1.100 talebe ise mektepsiz kalmıştır (BCA, 490.1.0.0.669.252.1, s. 148-170). Tosya'da bir ilkokul binası yapılmasına ve bir Kız Sanat Okulu açılmasına ihtiyaç duyulmaktadır (BCA, 490.1.0.0.669.253.1, s. 130).

Tosya'da çeltik ziraatı yapıldığı için sıtma görülmektedir. İlçede sıtma mücadele teşkilatı vardır (BCA, 490.1.0.0.669.251.1, s. 78). Verilen mücadele sayesinde sıtmanın azalmakta olduğu ifade edilmiştir. Ancak Çeltik Kanunu'nun uygulanması kazada zorlukla yapılmaktadır. Kanuna uymayanların çoğu nakdi ceza ile cezalandırılmıştır (BCA, 490.1.0.0.668.246.1, s. 148). Kazada tifüse karşı mücadele verilmektedir (BCA, 490.1.0.0.669.251.1, s. 80).

Kazaya odun güçlüğü gelmektedir. Ormanın muhafazası askere geçeli tahribat artmıştır. Orman memuru vaktinde ruhsat vermemektedir. Kazada halkın çoğu geçimini

hayvancılıkla sağlamaktadır. Halk, hayvanlarını otlatmak için bulamamaktan şikâyetçidir. Küçük debbağ esnafı, yerli bez ve iplik boyama işleriyle uğraşanlar kendilerinin zar zor geçinen esnaf ve işçi takımından olduğunu söyleyerek muamele vergisinden hariç tutulmalarını istemiştir (BCA, 490.1.0.0.668.246.1, s. 148).

İlgaz-Tosya-Kargı yolu tamire muhtaçtır. Önemli bir pirinç bölgesi olan bu kazaların üretimlerini Çankırı'ya sevk edebilmesi için bu yolun yaz kış işler bir halde bulunması gerekmektedir. Yolun bilhassa Çankırı ili içindeki kısmı fazla bozuktur. Ya Çankırı ili bütçesinden ya da Bayındırlık Bakanlığı'na verilecek yardım ödeneğiyle 15 kilometreden ibaret olan bu kısmın yaptırılması istenmektedir (BCA, 490.1.0.0.669.253.1, s. 98).

2.7. Kargı Kazası

Kargı kazasında nar, incir, yabani zeytin gibi ürünler yetişmektedir (BCA, 490.1.0.0.669.252.1, s. 128). Bunun yanı sıra çeltik, pamuk ve çiçek bamyası ziraatları yapılmaktadır. Kazanın birçok köyü Devrez ırmağının suyundan istifade etmektedir. Sulama kanallarının tamire ihtiyacı vardır. Bu kazada sıtma yaygın olarak görülmektedir. Halkın %80'i sıtmaya yakalanmıştır (BCA, 490.1.0.0.668.245.1, s. 125-126).

1943 yılında meydana gelen Tosya depremi Kargı kazasının bütün köylerini etkilemiştir. Özellikle Rünküş köyünde 122 hane vardır ve 121 hane depremde tamamen yıkılmıştır. Halkın gayretleriyle eski kereste ve enkazdan 122 hane yeniden yapılmıştır. Depremde ortaokul binası tamamen yıkıldığı için çocuklar ilkel bir barakada tahsillerine devam etmektedir. Posta ve Telgraf binasının depremde yıkılmasının ardından Posta ve Telgraf Umum Müdürlüğü acilen kazada ahşap bir bina yapmıştır. Deprem sonrasında keresteye çok fazla ihtiyaç duyulmuştur. Depremde hem suyu hem karayolları oldukça zarar görmüştür (BCA, 490.1.0.0. 669.252.1, s. 170-171).

Kazada 1948 yılında büyük seller meydana gelmiştir. Bu seller 15.000 dekar bağ, bahçe ve araziye büyük hasar vermiştir. Kazanın önünden geçmekte olan Kızıl ırmağın mecrasını değiştirmesi bu mıntıkadaki araziye işlenmez hale getirmiştir. Yeni yapılan Halkevine insanlar çok fazla rağbet etmektedir. Burada düzenli olarak toplanılmakta ve kitap okunmaktadır (BCA, 490.1.0.0.669.253.1, s. 140).

2.8. Cide Kazası

Cide kazasının 1939 yılında 131 köyü ve 45.000 nüfusu vardır. Bu kazanın hiçbir taraftan karayolu ile bağlantısı yoktur. Özellikle kış mevsiminde kaza halkının her yerle irtibatı kesilmektedir. Böyle zamanlarda vapurların uğramasını kolaylaştıracak bir mendireğe ihtiyaç duyulmaktadır. Kazada Ziraat Bankası, belediye doktoru, eczane ve baytar yoktur (BCA, 490.1.0.0.668.245.1, s. 127).

Kazada frengi, sıtma ve çiçek gibi bulaşıcı hastalıklar görülmektedir. Cide'de 239 kişi frengiye yakalanmıştır. Sıtmaya yakalanan kişi sayısı azdır. Çiçek hastalığına yakalanan kişi sayısı ise oldukça fazladır (BCA, 490.1.0.0.669.251.1, s. 77-79). 1943 depreminde Cide hastane

binası yıkılmıştır. Ardından bu bina dispanser haline çevrilmiştir (BCA, 490.1.0.0.669.252.1, s. 166).

Cide'de eskiden beri kehnabet (kâhi kübet) arazi sistemi vardır. Arazi müşterektir, bir aileye bir yerde ziraat etmek nöbeti ancak birkaç senede bir gelmektedir (BCA, 490.1.0.0.669.252.1, s. 181). Kömür havzası için Cide ormanlarından kesilen maden direkleri yollarda nakliyesizlik yüzünden perişan bir halde kalmıştır. Hali hazırdaki bir, iki kamyonla bunların nakil edilemeyeceği anlaşılmıştır (BCA, 490.1.0.0.669.251.1, s. 83).

Cide halkı sefalet içindedir. 1943-1945 yılları arasında hükümet, kaza halkına 800 bin kilo mısır dağıtmıştır. Halk giyim eşyasını dahi alamamaktadır. Bu yüzden İstanbul'a ve civar illere gidip çalışmaktadır. Hatta Ankara'da çalışan kadın hizmetçilerin çoğu Cidelidir (BCA, 490.1.0.0.669.252.1, s. 124-129).

2.9. Devrekâni Kazası

Devrekâni, 2 Eylül 1944 tarihinde kaza olmuştur (Doğrusöz, 1944, Sayı: 782). O yıllarda kazada iki geniş mektep bulunmaktadır. Kaza halkının geçim kaynağı hububat ziraatı, sığır yetiştirme, pamuk ipliği yapma ve dokumacılıktır. (BCA, 490.1.0.0.669.252.1, s. 172). Kaza halkı yetkililerden yeni bir Hükümet Konağı yapılmasını, Devrekâni ile Abana arasına yol yapılmasını ve kazalarına içme suyu getirilmesini istemiştir (BCA, 490.1.0.0.669.253.1, s. 139-140).

2.10. Azdavay Kazası

Azdavay, 1946 yılında kaza olmuştur. Bu kazanın 1947 yılında nüfusu 300'dür. Belediye kadrosu reis ve bir tahsildardan ibarettir. Kazada içme suyu olmadığı için dere suyu içilmektedir. Eskiden akmakta olan ve 800 metre uzaktan gelen içme suyunu sel bozmuştur. Halk bu suyu biraz daha çoğaltarak tekrardan kazaya getirmek istemektedir. Belediye dairesi daracık bir odada kiradadır. Bu kazanın hem toprağı hem de toprak verimi azdır. Kaza halkı fakir ve yardıma muhtaçtır. Köylünün çoğu katıksız olarak ekmek gıdasını ancak temin etmektedir. Bu sebeple halkın mühim bir kısmı İstanbul'a ve civarına çalışmaya gitmektedir. 1948 yılına gelindiğinde kazanın 86 köyü vardır (BCA, 490.1.0.0.669.253.1, s. 138-179).

2.11. Abana Kazası

Abana, 18 Temmuz 1945 tarihinde kaza olmuştur (Kastamonu, 1945, Sayı: 25). Karadeniz kıyısında yer alan bu kazanın o yıllarda bir iskelesi ve mendireği yoktur. Kaza halkı yetkililerden sahile bir iskele ve mendirek yapılmasını, kazalarındaki memur eksikliğinin giderilmesini ve Abana-Devrekâni yolunun yapılmasını istemiştir. Bu yol yapıldığı takdirde Abana ile il merkezinin karayolu bağlantısının sağlanmış olacağı belirtilmiştir (BCA, 490.1.0.0.669.253.1, s. 98-139).

Sonuç

Kastamonu, 1939-1948 yılları arasında henüz sanayileşmeye geçememiş, iş imkânları kısıtlı gelişme evresinde olan bir ildir. Henüz makineli tarıma yeni yeni geçilmektedir. İlin önemli geçim kaynakları tarım, hayvancılık, dokumacılık, ormancılık, bakırcılık ve demirciliktir.

Kastamonu'nun civar iller ve kazaları arasında yollar tam manasıyla mevcut değildir. Halkın ürettiği ürünleri dışarıya sevk etmesi için vilayetin yolları tamamen yapılmalı, İnebolu ile Cide'ye daha fazla vapur uğratılmalı ve İnebolu'nun liman sorunu halledilmelidir. Tüm bunlar yapıldığı takdirde Kastamonu'nun ihracat ve ithalatının önündeki ulaşım sorunu ortadan kalkmış olacaktır.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında Kastamonu'dan ihraç edilen ürünler neredeyse tamamen durmuştur. Savaş, ekonomik pahalılığı da beraberinde getirmiştir. Kastamonu halkı bu durumdan olumsuz etkilenmiştir. Geçim sıkıntısı çeken halk ya başka illere göç etmiş ya da çalışmaya gitmiştir. Teftiş raporlarında bu dönemde açlıktan ölenlerin olduğu belirtilmiştir.

Kastamonu ve kazalarında halk çocuğunu okutmaya çok istekli olmasına rağmen mevcut okul ve öğretmen sayısı yeterli değildir. Tek öğretmenle eğitim yapan okullar vardır. Özellikle ortaokul sayısı il merkezi ve kazalarda çok azdır. Kastamonu'da okul sayısının artırılması için hükümet tarafından eğitime ayrılan il bütçesinin artırılması gerekmektedir.

Kastamonu ve ilçelerinde bulaşıcı hastalıklardan frengi, çiçek, tifüs ve sıtma görülmektedir. Hastane, doktor, ilaç ve baytar eksikliği bulaşıcı hastalıklarla mücadeleyi zorlaştırmaktadır. Kimi hastalıklar bazı kazalarda yoğun bazılarında ise oldukça az görülmektedir. Örneğin Kargı ve İnebolu kazalarında sıtma yaygın olarak görülürken Cide kazasında oldukça az kişide rastlanmıştır.

Kastamonu'da yer alan kimi ceza evlerinin odaları dar, karanlık ve bakımsızdır. Kastamonu ceza evinde bulunan mahkûmlar en fazla adam öldürme, yaralama ve tecavüz suçundan yatmaktadır. Adam öldürme olayları en fazla Taşköprü, en az ise Cide kazasında görülmektedir. 1945 yılında Kastamonu cezaevinde yatan 218 mahkûmdan 138'inin suçu adam öldürmedir.

Kastamonu'da 1943 yılında meydana gelen deprem sonrasında çok fazla ölen ve yaralanan olmuştur. Deprem merkez üstü Tosya kazasıdır. Depremden özellikle Tosya ve Kargı kazaları çok fazla zarar görmüştür. Pek çok bina ya tamamen yıkılmış ya da oturulamayacak hale gelmiştir. Deprem sonrasında yıkılan binaların tekrar yapılmasına öncelik verilmiştir.

Kaynakça

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı

Gazeteler

Açıksöz

Doğrusöz

Kastamonu

Araştırma ve İnceleme Eserler

Bulut, E. Ç. (2015), Devletin Taşradaki Eli: Umumi Müfettişlikler. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (21), 83-110.

Burgaç, M. (2013). *Türkiye'de Umumi Müfettişliklerin Kurulması ve Trakya Umumi Müfettişliği*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Eski, M. (2016). *İmparatorluktan Cumhuriyete Kastamonu Ekonomisi 1880-1960*. Kastamonu: Kastamonu Ticaret ve Sanayi Odası.

Koçak, C. (2013). *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*. Cilt: 2. İstanbul: İletişim Yayınları.

Koçak, C. (2003). *Umûmî Müfettişlikler (1927-1952)*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Mahmutoğlu, T. B. (2007). *Çok Partili Sisteme Geçiş Sürecinde Kastamonu (1945-1960)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.

Türkmen, İ. (2018). *Kastamonu Halkevi ve Türkiye'nin Modernleşme Sürecine Katkıları (1932-1951)*. Ankara: Berikan Yayınevi.

Uyar, H. (1998). *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*. İstanbul: Boyut Matbaacılık.

